

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

cermat

KATALOG POŽADAVKŮ ZKOUŠEK SPOLEČNÉ ČÁSTI MATURITNÍ ZKOUŠKY

platný od školního roku 2009/2010

ČESKÝ JAZYK A LITERATURA VYŠŠÍ ÚROVEŇ OBTÍŽNOSTI

Zpracoval: Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání

Schválil: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
dne 11. 3. 2008
pod č. j. 3231/2008-2/CERMAT

KATALOG POŽADAVKŮ ZKOUŠEK SPOLEČNÉ ČÁSTI MATURITNÍ ZKOUŠKY

platný od školního roku 2009/2010

ČESKÝ JAZYK A LITERATURA VYŠŠÍ ÚROVEŇ OBTÍŽNOSTI

Zpracoval: Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání
Schválil: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
dne 11. 3. 2008
pod č. j. 3231/2008-2/CERMAT

Obsah

Úvod

Požadavky k maturitní zkoušce

Základní specifikace zkoušky

Příklady testových úloh, zadání písemné práce a pracovního listu

Úvod

Účel a obsah katalogu

Katalogy požadavků k maturitní zkoušce poskytují všem jejich uživatelům informace o požadavcích kladených na žáky vzdělávacích programů v oborech středního vzdělání s maturitní zkouškou.

Maturitní zkouška z českého jazyka a literatury má charakter komplexní zkoušky a je připravována ve dvou úrovních obtížnosti. Rozdíly mezi úrovněmi obtížnosti jsou vymezeny jak rozsahem a hloubkou ověřovaných znalostí a dovedností (zejména u didaktického testu a ústní zkoušky), tak samotným zadáním dané části zkoušky (zejména u písemné zkoušky). Tento katalog vymezuje požadavky k maturitní zkoušce vyšší úrovně obtížnosti.

Pedagogické dokumenty ke katalogu a k maturitní zkoušce

Základem pro zpracování katalogu požadavků jsou stávající platné pedagogické dokumenty:

Učební dokumenty pro gymnázia. Praha, Fortuna 1999.

Standard vzdělávání ve čtyřletém gymnáziu. Praha, Fortuna 1999.

Standard středoškolského odborného vzdělávání. Praha, Fortuna 1999.

Učební osnova předmětu český jazyk a literatura pro střední odborné školy a pro čtyřleté studijní obory středních odborných učilišť. Praha, Výzkumný ústav odborného školství 1999.

Učební osnova předmětu český jazyk a literatura pro nástavbové studium. Praha, Výzkumný ústav odborného školství 1999.

Při zpracování katalogu byla zohledněna skutečnost, že na některých středních školách jsou již ověřovány rámcové vzdělávací programy. Do znění katalogu jsou promítnuty změny vyvolané vývojem příslušných vědních oborů, tj. lingvistické a literární bohemistiky a jejich didaktik. Protože zkouška z českého jazyka a literatury na vyšší úrovni obtížnosti má sloužit především pro potřeby vysokých škol, bylo při vymezování požadavků k maturitní zkoušce bráno v potaz i toto hledisko.

Požadavky k maturitní zkoušce

Očekávané znalosti a dovednosti vycházejí z vyučovacího předmětu *český jazyk a literatura*, který je zpravidla chápán jako předmět tvořený třemi složkami: jazykovou, komunikační a literární. Rámcové vzdělávací programy umožňují i nadále chápat *český jazyk a literaturu* jako unitární předmět, zároveň však připouštějí možnost rozdělit jej na samostatné obory, resp. předměty. Absolvováním zkoušky z českého jazyka a literatury žák prokazuje osvojení oborových a částečně i mezioborových znalostí a dovedností potřebných při studiu bohemistiky a dalších vysokoškolských oborů, v nichž se znalosti a dovednosti z českého jazyka a literatury uplatňují významnou měrou.

Zkouška z českého jazyka a literatury na vyšší úrovni obtížnosti má tři části: **didaktický test, písemnou práci a ústní zkoušku**. V **didaktickém testu** žák prokáže vedle osvojení čtenářských dovedností i znalosti oborů literární vědy a jazykovědy a dovednosti od těchto znalostí odvozené. V **písemné práci** žák prokazuje osvojení dovedností spojených s produkcí textu. **Ústní zkouškou** jsou ověřovány dovednosti směřující k analýze různých druhů textů včetně jejich komparace, a to s využitím znalostí lingvistiky i literární vědy. Očekávané znalosti a dovednosti jsou konkretizovány jako požadavky k maturitní zkoušce ověřované prostřednictvím didaktického testu, písemné práce a ústní zkoušky. Katalog vymezuje maturitní požadavky tak, aby si je mohli osvojit žáci bez ohledu na typ navštěvované školy i programového dokumentu, z něhož vychází studijní plán dané školy.

1. Didaktický test

Žák, který koná v rámci společné maturitní zkoušky zkoušku z českého jazyka a literatury, prokáže osvojení následujících znalostí a dovedností:

1.1 zná základní lingvistickou a literárněvědní terminologii a dovede ji používat, využívá mezi-předmětové vztahy

- 1.1.1 orientuje se v lingvistické a literárněvědní terminologii v širší odpovídající dovednosti pracovat s odborným textem přiměřené obtížnosti;
- 1.1.2 dovede využít informací získaných v odborném textu k práci s jinými druhy textu;
- 1.1.3 rozliší text literárněteoretický, literárněhistorický, literárněkritický; rozliší odborné texty různého zaměření;
- 1.1.4 dovede využít při práci s uměleckým i neuměleckým textem poznatků z jiných disciplín, podstatných pro porozumění danému textu;

1.2 ovládá pravidla českého pravopisu

1.3 provede morfémovou, slovtvornou a morfologickou analýzu slovního tvaru

- 1.3.1 určí kořen, předpony a přípony, gramatické zakončení slovního tvaru, rozpozná a určí význam předpon(y) a přípon(y);
- 1.3.2 určí základové slovo/slovtvorný základ;
- 1.3.3 určí slovnědruhovou platnost slova;
- 1.3.4 rozliší funkčně/nefunkčně utvořené slovo;
- 1.3.5 identifikuje v daném kontextu morfologicky chybný tvar slova a opraví ho;

1.4 pochopí význam pojmenování

- 1.4.1 posoudí vhodnost užití pojmenování v daném kontextu;
- 1.4.2 odhadne význam pojmenování v daném kontextu i mimo něj;
- 1.4.3 přiřadí k pojmenování v daném kontextu vhodná synonyma a antonyma;
- 1.4.4 rozezná obrazné a neobrazné pojmenování;

1.5 provede syntaktickou analýzu věty a souvětí

- 1.5.1 ovládá větněčlenský rozbor věty a rozbor souvětí;
- 1.5.2 posoudí jazykovou a stylovou vhodnost syntaktické výstavby textu a jeho částí;
- 1.5.3 nalezne nedostatky a chyby ve výstavbě věty/souvětí a vybere nejvhodnější opravu (vazby, předložky, spojovací výrazy, slovosled aj.);

1.6 prokáže porozumění celému textu i jeho částem

- 1.6.1 nalezne v textu požadované informace;
- 1.6.2 vystihne hlavní sdělení/myšlenku/y textu;
- 1.6.3 rozliší podstatné informace od nepodstatných;
- 1.6.4 postihne autorskou strategii;
- 1.6.5 rozliší komunikační funkce v textu (otázka, žádost, rada aj.);
- 1.6.6 rozezná vyjádření domněnky a různé míry pravděpodobnosti od faktického konstatování;
- 1.6.7 analyzuje informace obsažené v textu;
- 1.6.8 rozezná autora, vypravěče/lyrický subjekt, postavy; postihne vztah mezi nimi a způsob, jak jsou textem vytvářeny;
- 1.6.9 porovná rozdíly v recepci textu v době jeho vzniku a v současnosti;
- 1.6.10 rozpozná v textu prvky manipulace, podbízivosti, laciného efektu apod.;
- 1.6.11 identifikuje různé možné způsoby čtení a interpretace textu, odhalí eventuální dezinterpretaci textu;

1.7 rozezná základní funkčněstylový a žánrový charakter textu

- 1.7.1 určí funkce textu, případně rozezná funkci dominantní;

- 1.7.2 přiřadí text k funkčnímu stylu, slohovému útvaru (žánru), určí slohový postup;
- 1.7.3 analyzuje vztah mezi účastníky komunikační situace;
- 1.7.4 nalezne a pojmenuje jazykové prostředky a slohové postupy, které činí text uměleckým, publicistickým, odborným aj.;

1.8 analyzuje výstavbu textu

- 1.8.1 posoudí textovou návaznost;
- 1.8.2 posoudí výstavbu textu a identifikuje její případné nedostatky;
- 1.8.3 rozpozná útvary a funkční prostředky užívané v textu (obecná čeština a další interdialekty, dialekt, knižní a expresivní jazykové prostředky aj.);
- 1.8.4 doplní podle smyslu vynechané části textu, odhadne pokračování textu nebo doplní jeho předcházející část, odhadne název textu;
- 1.8.5 uspořádá části textu v souladu s textovou návazností;

1.9 orientuje se v oblasti literárních druhů a žánrů

- 1.9.1 rozliší prózu, poezii, lyrický, lyrickoepický a dramatický text;
- 1.9.2 přiřadí text k patřičnému literárnímu druhu a žánru;
- 1.9.3 specifikuje základní literární druhy a žánry;
- 1.9.4 identifikuje na základě textu charakteristické rysy literárních druhů a žánrů;
- 1.9.5 porovná texty téhož literárního druhu/žánru;
- 1.9.6 posoudí vývojové změny v rámci literárního druhu/žánru;

1.10 posoudí text vyprávění z hlediska naratologických kategorií

- 1.10.1 uvědomuje si rozdíl mezi příběhem a způsobem zprostředkování příběhu;
- 1.10.2 uvědomuje si rozdíl mezi fikčním a aktuálním světem;
- 1.10.3 orientuje se v časoprostorových vztazích;
- 1.10.4 orientuje se v principech kompoziční výstavby textu;
- 1.10.5 rozliší autora, vypravěče, postavy, příp. adresáta a čtenáře; posoudí jejich funkci v textu;
- 1.10.6 specifikuje typ vypravěče/postavy;
- 1.10.7 rozezná typy promluv (přímá řeč, nepřímá řeč, polopřímá řeč, neznačená přímá řeč);
- 1.10.8 rozezná vyprávěcí způsoby, rozliší monolog a dialog;
- 1.10.9 identifikuje v textu námět, motiv, téma;
- 1.10.10 identifikuje úhel pohledu/perspektivu, z něhož/níž se vypráví;

1.11 rozpozná specifické prostředky básnického jazyka (poetického postupu)

- 1.11.1 identifikuje v textu figury a tropy a postihne jejich funkci;
- 1.11.2 rozliší veršové a strofické členění, identifikuje jejich nejběžnější formy (typy);
- 1.11.3 rozpozná specifické grafické uspořádání básně (kaligram aj.);
- 1.11.4 rozliší vázaný (daktylský, trochejský, jambický) a volný verš;
- 1.11.5 identifikuje výskyt hláskové instrumentace v básni;
- 1.11.6 určí metrické schéma (rytmus) a typy rýmu, postihne jejich funkci;

1.12 rozpozná v textu využití jiného textu

- 1.12.1 identifikuje citát, aluzi, parafrázi, plagiát aj.;
- 1.12.2 rozliší předmluvu, doslov, nadpis, poznámku aj. od vlastního textu, rozezná metatext;

1.13 orientuje se ve vývoji české a světové literatury

- 1.13.1 prokáže základní přehled o vývojovém kontextu české a světové literatury;
- 1.13.2 rozpozná přínos velkých autorských osobností;
- 1.13.3 identifikuje podle charakteristických rysů základní literární směry a hnutí;
- 1.13.4 přiřadí text k příslušnému literárnímu směru;
- 1.13.5 odhadne přibližné dobové zasazení díla na základě textových reálií a stylových či strukturních rysů.

2. Písemná práce

Žák, který koná v rámci společné části maturitní zkoušky zkoušku z českého jazyka a literatury, prokáže osvojení následujících dovedností:

2.1 vytvoří text podle zadaných kritérií

- 2.1.1 orientuje se v komunikační situaci vymezené zadáním písemné práce;
- 2.1.2 zvolí formu písemného projevu adekvátní účelu textu;
- 2.1.3 využije znalostí základních znaků funkčních stylů, slohových postupů a útvarů;
- 2.1.4 respektuje slohotvorné činitele;
- 2.1.5 využije informace z různých druhů textů;

2.2 dovede funkčně použít spisovný jazyk v písemném projevu

- 2.2.1 použije jazykové prostředky odpovídající komunikační situaci/slohovému útvaru;
- 2.2.2 využívá znalostí jazykové normy a kodifikace;
- 2.2.3 respektuje zásady jazykové kultury;

2.3 uplatňuje zásady kompoziční výstavby textu

- 2.3.1 vytvoří myšlenkově ucelený, strukturovaný a koherentní text.

3. Ústní zkouška

Žák, který koná v rámci společné části maturitní zkoušky zkoušku z českého jazyka a literatury, prokáže osvojení následujících znalostí a dovedností:

3.1 analyzuje umělecký text

- 3.1.1 postihne charakteristické znaky textu;
- 3.1.2 využije vědomosti získané přečtením díla, z něhož pochází umělecký text;

3.2 charakterizuje literárněhistorický/obecně kulturní kontext uměleckého díla

- 3.2.1 zařadí umělecké dílo do literárněhistorického/obecně kulturního kontextu;
- 3.2.2 vystihne podstatné znaky příslušného literárněhistorického/obecně kulturního kontextu;

3.3 porovná umělecký a neumělecký text

3.4 analyzuje neumělecký text

- 3.4.1 charakterizuje typické rysy příslušného neuměleckého textu;
- 3.4.2 provede stylovou a jazykovou charakterizaci textu;

3.5 formuluje výpovědi v souladu s jazykovými normami a se zásadami jazykové kultury.

Základní specifikace zkoušky

Zkouška z českého jazyka a literatury ve společné části maturitní zkoušky je komplexní zkouška. Skládá se z didaktického testu, písemné práce a ústní zkoušky.

Didaktický test

Didaktický test je tvořen uzavřenými testovými úlohami (s jednou správnou odpovědí) a otevřenými úlohami se stručnou odpovědí. Testové úlohy mají různou bodovou hodnotu, žák zná bodovou hodnotu jednotlivých úloh v testu. V průběhu testování není žákovi dovoleno používat žádné pomůcky. Váha didaktického testu v rámci celé zkoušky z českého jazyka a literatury je 1/3.

V následující tabulce je uvedeno orientační procentuální zastoupení skupin požadavků k maturitní zkoušce v testu:

Pravidla českého pravopisu (1.2)	5–10 %
Slovo, věta, souvětí (1.3; 1.4; 1.5)	15–20 %
Porozumění textu (1.6)	20–25 %
Text, jeho charakter a výstavba (1.7; 1.8; 1.12)	10–15 %
Naratologie, poetika, druhy a žánry (1.9; 1.10; 1.11)	20–25 %
Literární historie (1.13)	15–20 %

Písemná práce

MŠMT vyhláší pro každý termín 10 tematicky různorodých zadání. Žák si vybírá jedno zadání. Zadání může být tvořeno výchozími texty různého charakteru (např. klasický písmenný text, graf, tabulka, mapa, obrázek, schéma... včetně možnosti jejich kombinací). Žáci mohou používat Pravidla českého pravopisu. Vyhodnocení písemné práce probíhá podle centrálně zpracované metodiky. Váha písemné práce v rámci celé zkoušky z českého jazyka a literatury je 1/3.

Ústní zkouška

Předmětem ústní části zkoušky jsou praktické komunikační dovednosti a přiměřená analýza a interpretace uměleckého i neuměleckého textu, a to s využitím znalostí a dovedností získaných v průběhu studia na daném typu střední školy. Žák odevzdává řediteli školy seznam literárních děl sestavený na základě kritérií pro výběr maturitních zadání k ústní zkoušce, a to v termínu stanoveném prováděcím předpisem MŠMT. Žákův seznam je zároveň seznamem jeho maturitních zadání. Z tohoto seznamu si žák losuje jedno zadání, zkoušku koná s pracovním listem. Pracovní list dostává žák až po vylosování zadání. Váha ústní zkoušky v rámci celé zkoušky z českého jazyka a literatury je 1/3.

Kritéria pro výběr maturitních zadání k ústní zkoušce

Žák vybírá 30 literárních děl	1. Světová a česká literatura do konce 18. století	min. 3 literární díla
	2. Světová poezie a próza 19. století	min. 2 literární díla
	3. Česká poezie a próza 19. století	min. 2 literární díla (z toho 1 básnické)
	4. Světová a česká dramatická tvorba 19.–21. století	min. 2 literární díla
	5. Světová a česká poezie 20. a 21. století	min. 2 literární díla
	6. Světová próza 20. a 21. století	min. 3 literární díla
	7. Česká próza 20. a 21. století	min. 4 literární díla
Seznam literárních děl, z něhož žák vybírá, sestavuje škola. Minimální počet literárních děl nabízený žákům je 15 v každé z oblastí výběru 1–7. Počet nabízených literárních děl v jednotlivých oblastech výběru se může lišit. Horní hranice počtu literárních děl není stanovena.		

Pracovní listy

Pracovní list obsahuje:

- a) výňatek z uměleckého textu;
- b) výňatek z neuměleckého textu;
- c) obecnou strukturu zkoušky.

Obecná struktura zkoušky je tvořena čtyřmi částmi:

1. analýza výňatku z uměleckého díla (charakteristické rysy výňatku, s využitím vědomostí získaných přečtením celého díla);
2. obecně kulturní a literárněhistorický kontext díla;
3. porovnání výňatku z uměleckého textu s výňatkem z textu neuměleckého;
4. typické rysy daného neuměleckého textu, jeho stylová a jazyková charakteristika.

Jednotlivé části obecné struktury zkoušky mohou být konkretizovány v závislosti na podmínkách každé školy.

Pracovní listy připravuje předmětová komise školy. Zároveň mohou školy využít pracovní listy vyvíjené Centrem pro zjišťování výsledků vzdělávání v rámci metodické podpory školám. Pro vývoj pracovních listů platí základní pravidla:

- nelze měnit obecnou strukturu zkoušky;
- výňatek z uměleckého textu musí pocházet z literárního díla, které je zadáním zkoušky;
- mezi výňatkem z uměleckého a neuměleckého textu musí být souvislost;
- rozsah každého z obou výňatků nesmí přesáhnout rozsah jedné strany formátu A4 (měřítko: písmo Times New Roman, velikost 11, řádkování jednoduché), minimální rozsah není stanoven.

1. Příklady testových úloh

1.1 Žák zná základní lingvistickou a literárněvědní terminologii a dovede ji používat, využívá mezipředmětové vztahy

Uvedené příklady testových úloh demonstrují možnosti ověřování využití mezipředmětových vztahů, znalosti základní lingvistické a literárněvědní terminologie žáci využívají při řešení většiny testových úloh.

Výchozí text k úloze 1

„Potvrzuješ moje nejhorší obavy. Můj syn se tam někde na Labi učí pochybovat – učí se výsměchu a rouhání, zatímco já se do toho intrikánského a vzpurného dánského slepence snažím vtlouct trochu zbožnosti a pořádku.“

(J. Updike, Gertruda a Claudius)

Úloha 1

Který z následujících výrazů ve výchozím textu nejspíše odkazuje k podstatě filozofie?

- A) intrikánského
- B) pochybovat**
- C) slepence
- D) zbožnosti

Výchozí text k úloze 2

Když se pak koncem července rozšířila zpráva *****, prudce klesl zájem o zobrazení sopky jako ústředního prvku v poklidné krajině. Kdekdo teď dychtil po obrazech soptícího vulkánu. Po určitou dobu skoro nikdo nemaloval Vesuv jinak. Jak zastáncům revoluce, tak zděšeným vládnoucím třídám všech evropských zemí nepřípadala žádná symbolika toho, co se děje ve Francii, tak případná jako obraz soptícího vulkánu – prudké křeče, výbuch z hlubin a vlny smrtícího násilí, jež pustoší a nadobro mění tvář krajiny.

(S. Sontagová, Vulkán)

Úloha 2

Která z následujících možností nejspíše patří na vynechané místo (*****) ve výchozím textu?

- A) o pádu Bastily**
- B) o požáru římského chrámu
- C) o vyvraždění hugenotů
- D) o zkáze Neapole

1.2 Žák ovládá pravidla českého pravopisu

Úloha 1

Ve kterém z následujících souvětí je pravopisná chyba?

- A) Cyklistovi znesnadňovali řízení nákupní tašky, které měl na řídítkách, a tak střet s prostředkem hromadné dopravy neustál a spadl na vozovku.
- B) Čtrnáct dní před Hornoplánským pedálem musí organizátoři projet tratě na kole a stanovit orientační body a otázky.
- C) Kájovští zavádějí plyn, kanalizaci a vodu do osady Kladné, ale práce na základním technickém vybavení se budou týkat i řidičů.
- D) Před kruhovým objezdem předjížděl devětašedesátiletého cyklistu, při zařazování zpět však zachytil o levé řídítko jízdního kola.

Výchozí text k úloze 2

Pověst vypráví, že jednoho ze vzpurných bezvěrců, mlynáře Hodkoviče dal popravít, ale ten se v noci vrátil své katy pozdravit, a navíc si šťastně žil dál.

(z denního tisku)

Úloha 2

Ve které z následujících možností je správně opravena interpunkce ve výchozím textu?

- A) Pověst vypráví, že jednoho ze vzpurných bezvěrců, mlynáře Hodkoviče dal popravít, ale ten se v noci vrátil, své katy pozdravit, a navíc si šťastně žil dál.
- B) Pověst vypráví, že jednoho ze vzpurných bezvěrců, mlynáře Hodkoviče, dal popravít, ale ten se v noci vrátil, své katy, pozdravit, a navíc si šťastně žil dál.
- C) Pověst vypráví, že jednoho ze vzpurných bezvěrců mlynáře Hodkoviče, dal popravít, ale ten se v noci vrátil své katy pozdravit, a navíc si šťastně žil dál.
- D) Pověst vypráví, že jednoho ze vzpurných bezvěrců, mlynáře Hodkoviče, dal popravít, ale ten se v noci vrátil své katy pozdravit, a navíc si šťastně žil dál.

1.3 Žák provede morfémovou, slovotvornou a morfologickou analýzu slovního tvaru

Úloha 1

Ve které z následujících možností se vyskytují nespisovné koncovky?

- A) Fenomenální australský plavec Ian Thorpe vyhrál letos na mistrovství světa šest zlatých, největší štěstí ho však potkalo mimo bazén.
- B) Ještě před deseti lety se o ní psalo jako o zázračném talentu, před šesti jako o hvězdičce, která neunesla svou sportovní slávu.
- C) S otřískanýma lyžema, bez závodní kombinézy, helmy i hůlek dorazil do dějiště sjezdařského mistrovství světa v St. Antonu osmnáctiletý Mongol Dorjgtov Aranzalzul.
- D) Tři roky totiž nevyhrál ani turnaj a diváky do hlediště přitahoval už jen svými výbuchy vzteku, při nichž likvidoval jednu raketu za druhou.

Úloha 2

Jakým slovotvorným způsobem vzniklo slovo *potterofil*?

- A) odvozováním
- B) přenesením významu
- C) skládáním
- D) zkracováním

Výchozí text k úloze 3

Vidím dvě finalistky, ***** sláva hvězd se dotýká.

(z internetu)

Úloha 3

Které z následujících slov patří na vynechané místo (*****) ve výchozím textu?

- A) jejichž
- B) jejíž
- C) jichž
- D) již

Výchozí text k úloze 4

Ještě jedna věc vás ale na severu Evropy na první pohled upoutá – domorodcům nerozumíte bez přehánění ani slovo.

Trochu legračně zní i koncovky, které Finové přidávají na konec osobních jmen. Z českého kapitána je tak najednou Reichelin, z kouče Lenerin a Jagrin není název pro lék, nýbrž pro slavného útočníka Washingtonu.

Na rozdíl od řady Čechů jsou si ale Finové své jazykové izolovanosti jasně vědomi. A většina z nich proto nemá problém domluvit se anglicky.

A tak když se zeptáte dělníka, který zrovna z kostek skládá nový chodník, kde je poblíž nejbližší restaurace, nekouká na vás s otevřenou pusou.

(z denního tisku, upraveno)

Úloha 4

Ve kterém odstavci jsou nadbytečně vedle sebe užita dvě slova s týmž slovním základem?

- A) v prvním
- B) ve druhém
- C) ve třetím
- D) ve čtvrtém

1.4 Žák pochopí význam pojmenování

Úloha 1

Které z následujících slov je z hlediska stylistiky nejméně vhodné užívat v oficiálních písemných projevech?

- A) fotka
- B) idol
- C) plakát
- D) televize

Výchozí text k úlohám 2–3

Zakladateli moderní evropské lyriky jsou pro Friedricha Rimbaud a Mallarmé. Na počátku byl ovšem Baudelaire – autor pojmu „modernost“. Styčné plochy mezi jejich poezií a tvorbou vrcholných představitelů evropské poezie první poloviny 20. století (García Lorca, T. S. Eliot, Apollinaire, Valéry, Eluard, Breton, Rilke, Benn aj.) jsou projevem společné „lyrické“ struktury. Její pochopení nám může usnadnit komunikaci s texty, které se tradičnímu „porozumění“ vzpírají.

Základní rysy moderní poetiky vymezuje autor pomocí výstižných, spíše však „obrazných“ pojmů: odosobnění, diktátorská fantazie, absolutní metafora, fragmentárnost, temnost, jazyková magie, mlčení, torzo, transcendence jazyka. I způsob kladení otázek a jejich zodpovídání, imaginativní analýzy a téměř dramatický styl dokazují, že se velkého tématu chopil velký mistr.

Vychází mj. z premisy, že „moderní básni nelze rozumět“.

(z denního tisku, upraveno)

Úloha 2

Který z následujících výrazů nejlépe vystihuje význam slova *premise* ve výchozím textu?

- A) definice
- B) porozumění
- C) předpoklad
- D) uvědomění

Úloha 3

Napište vlastní jméno, kterým lze nahradit slovo *autor* v první větě druhého odstavce tak, aby smysl výchozího textu zůstal zachován:

Řešení: Friedrich

1.5 Žák provede syntaktickou analýzu věty a souvětí

Úloha 1

Ve které z následujících vět je nevhodný slovosled?

- A) Příběh starého mládence se konečně dostal na obrazovky.
- B) Společnost byla silně postižena poklesem zájmu zákazníků.
- C) Výstava děl italského umělce potrvá do konce tohoto roku.
- D) Zpěvák má smlouvu ještě s agenturou platnou dva roky.**

Výchozí text k úloze 2

Politčka působila v uplynulém volebním období členkou školského výboru, ve stínové vládě byla ale ministryní spravedlnosti.

(z internetu)

Úloha 2

Ve které z následujících možností jsou nejlépe odstraněny nedostatky ve výstavbě výchozího textu?

- A) Politčka působila po uplynulém volebním období jako členkou školského výboru, ve stínové vládě byla ale ministryní spravedlnosti.
- B) Poslankyně působila v uplynulém volebním období za členku školského výboru, ve stínové vládě byla ale ministrem spravedlnosti.
- C) Poslankyně působila za uplynulé volební období se členstvím školského výboru, ve stínové vládě byla ale ministryní spravedlnosti.
- D) Poslankyně působila v uplynulém volebním období jako členka školského výboru, ve stínové vládě ale byla ministryní spravedlnosti.**

1.6 Žák prokáže porozumění celému textu i jeho částem

Výchozí text k úloze 1

Ach oči účtují a místo aby spaly
diví se za slova
kolik těch slov už asi přetrvaly
a že jen smrt je přetrvá

Žárlí i na měsíc že tolik nebe pije
až zlatou barvu namíchá
pro všechny bdící: to je alchymie
zavolat z ticha do ticha

a neporanit stín který se zvedne
tak náhle nad zemí
Žárlí i na slzy když v zimě odpoledne
se v střípky ledu promění

Ach oči účtují a rády by se daly
z tmy do světla a dál
Dívky jež mýjíte to na vás žárlívaly
Dívky jež mýjíte to vás jsem miloval

(J. Orten, Modrá kniha)

Úloha 1

Ve kterém verši výchozího textu vystupuje do popředí lyrický subjekt nejvýrazněji?

- A) první verš druhé sloky
- B) první verš třetí sloky
- C) třetí verš druhé sloky
- D) čtvrtý verš čtvrté sloky**

Výchozí text k úloze 2

A do téhle živné půdy zasadil Daniel Pennac osudy svého hrdiny Benjamina Mallausèna a jeho rozvětvené rodiny, jeho snoubenky – krásné, inteligentní a investigativní novinářky Julie, zaměstnavatelky, majitelky nakladatelství Talion, čínského policisty, který se převléká za vietnamskou babku, řidiče autobusu a milovníka Vergilia, Srba Stožilkoviče, epileptického psa Julia.

(z denního tisku)

Úloha 2

Které z následujících tvrzení o počtu postav v Pennacově knize odpovídá výchozímu textu?

- A) Kromě jednoho psa nelze přesně stanovit počet žen ani mužů.**
- B) Spolu se snoubenkou hlavního hrdiny je zmiňován jen pes a jeden muž.
- C) Ve výchozím textu je řeč o psovi, jednom muži a nejméně třech ženách.
- D) Vedle hlavního hrdiny v textu vystupují dvě asijské ženy a pes.

1.7 Žák rozezná základní funkčněstylový a žánrový charakter textu

Výchozí text k úloze 1

Zakladateli moderní evropské lyriky jsou pro Friedricha Rimbaud a Mallarmé. Na počátku byl ovšem Baudelaire – autor pojmu „modernost“. Styčné plochy mezi jejich poezií a tvorbou vrcholných představitelů evropské poezie první poloviny 20. století (García Lorca, T. S. Eliot, Apollinaire, Valéry, Eluard, Breton, Rilke, Benn aj.) jsou projevem společné „lyrické“ struktury. Její pochopení nám může usnadnit komunikaci s texty, které se tradičnímu „porozumění“ vzpírají.

Základní rysy moderní poetiky vymezuje autor pomocí výstižných, spíše však „obrazných“ pojmů: odosobnění, diktátorská fantazie, absolutní metafora, fragmentárnost, temnost, jazyková magie, mlčení, torzo, transcedence jazyka. I způsob kladení otázek a jejich zodpovídání, imaginativní analýzy a téměř dramatický styl dokazují, že se velkého tématu chopil velký mistr.

Vychází mj. z premisy, že „moderní básni nelze rozumět“.

(z denního tisku, upraveno)

Úloha 1

Ke kterému z následujících útvarů nejspíše patří výchozí text?

- A) fejeton
- B) recenze**
- C) reportáž
- D) zpráva

1.8 Žák analyzuje výstavbu textu

Úloha 1

Seřadte jednotlivé úryvky za sebou tak, aby byla dodržena textová návaznost.

- A) A oni jí řekli, mlčte, ta už není vaše... tak ji zbili a pak ji nemohli dostat z vejtržku dolů, bylo to hodně z kopce...
- B) Byl tam takovej schůdek, jen takovej nizounkej schůdek a ona se ho bála a ten jeden krok ne a ne udělat. Pro pána Boha, ty ji tak bili, tak ji tloukli...
- C) Nosila jsem pak Lasičce tajně do kolchozní stáje naše dobrý seno, na přilepšenou, než se otelí. Oni ani nevěděli, co taková kráva s telátkem potřebuje...
- D) Říkali tomu družstvo vyššího typu nebo jak, sváděli dobytek. Ta naše kravka, Lasička jsme jí říkali, byla poprvé březí, když ji vyváděli, zastavila se před vraty maštale a nechtěla dál.
- E) Tatínek u toho naštěstí nebyl, nevím, jak by se s tím srovnal, ale maminka na ně vyběhla, nebijte tu naši kravku.

(J. Hájíček, Selský baroko, upraveno)

Řešení: D); B); E); A); C)

Výchozí text k úloze 2

„Víš, co to je?“ zeptal se otec.
„Nákej rákos,“ řekl jsem.
„Rákos, to je puškvorec!“
„Je to možný.“
„To není možný, to je jistý, puškvorec čili akorum neboli prskořen, původem z jižní Číny, dneska u nás běžnej, ale to jenom proto, že ho sem zavlekli Tataři.“
„Aha.“
„Voni totiž právě pomocí puškvorce zkoušeli, jestli je voda pitná.“
„Aha. A jak?“
„No jak, napřed přijely hlídky, vyzvědači, že jo, ty naházeli do vody puškvorcovej kořen, pár dní počkali, tenkrát se tolik nespěchalo, a když puškvorec vyhnal kořeny, tak to pro ně byl důkaz, *****. A pak teprv přitáhly hordy a mohly klidně pokračovat v pálení a vraždění, proto se taky říkávalo puškvorci tatarská tráva. Za Čingischána měl každej správnej Tatar u sebe kumys, sušený maso a puškvorec!“

(E. Hakl, O rodičích a dětech)

Úloha 2

Která z následujících vět patří na vynechané místo (*****) ve výchozím textu?

- A) že je voda zdravá
- B) že kraj je obydlený
- C) že tam nikdo není
- D) že tu poroste všechno

1.9 Žák se orientuje v oblasti literárních druhů a žánrů

Výchozí text k úloze 1

Kdybych byl z myšlenky a ne z masa a kostí,
co mohlo by se mi postavit do cesty?
Navzdory prostoru, přes všechny vzdálenosti
letěl bych z dalekých krajin vždy tam, kdes ty!
I kdybych třeba stál – od tebe odehnaný –
na konci světa sám, co na tom bylo by?
Myšlenka přeskochí země i oceány
a je tam, kde chce být, sotva to pomyslí!
Leč nejsem myšlenka – smrtící pomyšlení –
abych se dával v let za tebou zas a zas!
Jsem jenom ze země a z vody uhnětený,
a proto musím štkát a čekat, co dá čas:
od těch dvou prvků bych se už nic nedočkal!
krom proudů těžkých slz, jež značí jejich žal!

(Vzhledem k povaze úlohy není uveden zdroj výchozího textu.)

Úloha 1

Ze kterého literárního díla byl nejspíše převzat výchozí text?

- A) Balady (F. Schiller)
- B) Ódy (Horatius)
- C) Sonety (W. Shakespeare)**
- D) Žalozpěvy (Ovidius)

Výchozí text k úloze 2

Léta devítistého šedesátého druhého, jenž byl první rok po moru, byla velmi veliká suchota, neb celý ten rok žádný déšť nepršal ve všem knížetství českém. Voda labská i vhlavská byla se zkazila, pramenové přeschli, studnice vyschly, jezera vyprahly, takže netoliko hovada lesní, ale i lidé vody k pití míti nemohli. Listopadu pak měsíce den třetí napadl veliký sníh na českou zemi, takže lidé mnozí z příbytku svých vyjítí nemohli, zvěř lesní pro hlubokost sněhu žádná z svého místa se hnúti nemohla, dříví lesní i stromoví se lámalo, krovové mnozí i jiná stavení se bořila. Osmého dne, to jest jedenáctý den téhož měsíce, velmi náhlý přišel jih, že bylo z toho veliké rozvodnění, takže netoliko na potocích aneb na řekách, ale nejvíce na Labi až do moře vody lidem velikú činily škodu. Takové věci když se dály, rozkázal je kníže Boleslav pro budoucí pamět písari svému pilně sepsati a v tajném místě písmo to mezi poklady knížecími položiti.

(Vzhledem k povaze úlohy není uveden zdroj výchozího textu.)

Úloha 2

Určete co nejpřesněji literární žánr výchozího textu:

Řešení: kronika (letopis)

1.10 Žák posoudí text vyprávění z hlediska naratologických kategorií

Výchozí text k úlohám 1–2

Jednoho večera, kdy ho ty pochyby obzvlášť sužovaly, požádal Pilar Ternerovou, která zpívala s vojáky venku na dvoře, aby mu hádala z karet budoucnost. „Dávej si pozor na ústa,“ to bylo všechno, co mu Pilar Ternerová dokázala říci, když karty třikrát rozložila a zase je sebrala. „Nevím, co to znamená, ale znamení je naprosto jasné: máš si dát pozor na ústa.“ Dva dny nato dal někdo jednomu z příkazníků šálek neslazené kávy, ten ho předal jinému a ten zas dalšímu, až se octl v pracovně plukovníka Aureliana Buendíi.

(G. G. Márquez, *Sto roků samoty*)

Úloha 1

Napište, kdo pronáší ve výchozím textu přímou řeč:

Řešení: (Pilar) Ternerová, kartářka

Úloha 2

Úsek výchozího textu *aby mu hádala z karet budoucnost* je součástí promluvého pásma:

- A) autora
- B) plukovníka
- C) vedlejší postavy
- D) vypravěče**

1.11 Žák rozpozná specifické prostředky básnického jazyka (poetického postupu)

Výchozí text k úloze 1

Rakev sám – ve rakvi leží černé,
V kterou složil oudy hříchem zmdlené,
Sám svou duši k hrobu doprovázel –
Znovu živ se v rakvi své nacházel.
Nepokojně sebou v tuhé truhle hází,
S hrůzou hříchy přešlých dnů prochází,
[...]

(Vzhledem k povaze úlohy není uveden zdroj výchozího textu.)

Úloha 1

Napište rýmové schéma výchozího textu:

Řešení: aa bb cc

Výchozí text k úloze 2

A potřetí buch buch! zase,
když se šel ranní svit:
„Pojď již domů, ženo moje,
dítě pláče, dej mu *****“
„Ach matičko, muka, muka –
pro děťátko srdce puká!
Matko má, matičko zlatá,
nech mne, nech mne zase jít!“ –

(K. J. Erben, Kytice)

Úloha 2

Které z následujících slov patří na vynechané místo (*****) ve výchozím textu?

- A) jídlo
- B) klid
- C) pít**
- D) spánku

1.12 Žák rozpozná v textu využití jiného textu

Výchozí text k úloze 1

„Novináři zuří, že si nechodíte pro ceny a neposkytujete interview. Mají spisovatelé právo na soukromí?“ ptá se ho Anne Susskindová. „K doktríně o přirozených právech jsem byl odjakživa skeptický,“ odpovídá Coetzee. „Máme právo na soukromí do té míry, do jaké dokážeme prosadit zákon na ochranu soukromí. Nad tím, co se novináři o mně rozhodnou napsat, se mohu jen usmát a nějak to snést.“

Bude 10. prosince jeho židle ve Stockholmu prázdná? Vlastně na tom tolik nezáleží. „Mohli mi ten šek poslat rovnou, a hotovo,“ prohlašuje v jeho nejnovější knize Elizabeth Costello, australská spisovatelka, která se důsledně stranila veřejnosti. Říká to ve chvíli, kdy má jet na slavnostní předání literární ceny. Takže se ani nemusíme ptát, proč si Coetzee za téma své knihy vybral právě její život.

(z víkendové přílohy denního tisku)

Úloha 1

Vypište z výchozího textu celý úsek, který je citací z knihy:

Řešení: „Mohli mi ten šek poslat rovnou, a hotovo,“

1.13 Žák se orientuje ve vývoji české a světové literatury

Výchozí text k úloze 1

Je z vůdčích duchů generace, která byla reakcí na symbolismus. Na rozdíl od básníků symbolistických obrací zájem své poezie od obraznosti k rozumovosti. Naučil se od symbolismu umění zkratky a narážky, které působivě a osobitě využívá ve svých básních, do nichž vnáší vykládající a kritizující rozum, jenž často ironizuje citovou a obrazivou stránku těchto básní. Tak se dopracovává až k satíře, zabarvené politicky zvláště od dob, kdy se věnuje politice jako redaktor Národních listů [...]. Své schopnosti dramaticky zhušťovati využil též v svých dramatických pracích.

(V. Nezval, Moderní básnické směry, upraveno)

Úloha 1

O kterém z následujících autorů napsal Vítězslav Nezval dobové hodnocení?

- A) o Antonínu Sovovi
- B) o Jaroslavu Vrchlickém
- C) o Karlu Tomanovi
- D) o Viktoru Dykovi**

Výchozí text k úloze 2

Nikde nebýti ó Nikde ty má zemi
srostenec noci sám tak mezi všemi
Nikde teskná bráno Nikde zhoubné věno
Nikde bezhlesé a Nikde ohvězděno
Nikde Nikde hloubka zpívá
všude Nikde krutá divá
domovina Nikde jen
Nikde v důlku vesmírném

(Vzhledem k povaze úlohy není uveden zdroj výchozího textu.)

Úloha 2

Ke kterému z následujících literárních směrů má výchozí text svým vyzněním nejblíže?

- A) existencialismus**
- B) realismus
- C) surrealismus
- D) vitalismus

Příklady zadání písemné práce

Zadání 1

Filozofové a matematici – nepraktičtí snílci?

Zpracování: úvahový text s cílem přispět k vyvracení předsudků veřejnosti ve vztahu k matematikům a filozofům

Zadání 2

newspeak [njúspík] -u m. <z angl.>

jazyk byrokracie a propagandy odcizený reálnému životu, ale schopný ovládat davy

(část slovníkového hesla)

Zpracování: příspěvek do sborníku o současné češtině

Zadání 3

Všechno se může stát dnes v noci...

Výchozí text k zadání

Příběh začíná čtyři minuty před půlnocí [...] a končí s východem slunce osm minut před sedmou hodinou. Čas je tu vymezen čekáním, kdy – poslední vlaky už ujely a další jedou až ráno.

(z recenze na knihu H. Murakamiho Afterdark v denním tisku, upraveno)

Zpracování: vypravování

Zadání 4

Automatizace – robotizace – miniaturizace

Výchozí text k zadání

Perleťově bílý robot, kterého v úterý představil v Tokiu japonský vědec, umí zdvihnout člověka z postele, popovídat si s ním a připravit mu šikovnými rukama snídani. Je důkazem toho, že roboti se čím dál tím víc podobají lidem.

(www.lidovky.cz, upraveno)

Zpracování: libovolný text do firemního časopisu

Pracovní list
český jazyk a literatura
vyšší úroveň obtížnosti

Joseph Bédier, Román o Tristanovi a Isoldě

Výňatek
Umělecký text

„Odejdi, ďáblův pse!“ odvětil Marc.

Trpaslík odešel, odváděje s sebou koně.

Mluvil pravdu: král dlouho nečekal. Té noci svítil jasný a krásný měsíc. Ukryt mezi větvemi viděl král, jak jeho synovec přeskakuje ostré koly. Tristan přišel až pod strom a vhodil do vody třísky a větévky. Leč nakloniv se nad studánkou, uviděl obraz králův, zrcadlící se ve vodě. Běda! Kéž by mohl zadržet třísky, jež uplývají. Nelze však, již rychle plynou sadem. V komnatách žen je Isolda již vyhlíží; již je bezpochyby vidí, již přichází. Bože, ochraň milence!

Přichází. Nehybně sedící Tristan na ni patří a slyší se stromu zaskřípění šípu vkládaného na tětívu.

Přichází hbitě, a přece obezřetně, jak mívá ve zvyku. „Co se děje?“ přemítá. „Proč mi dnes Tristan neběží v ústrety? Spatřil snad nějakého nepřítele?“

Zastavuje se, pátrá pohledem po černých křovinách; tu náhle ve svitu měsíce zří také ona králův stín ve studánce. Tu projeví věru ženskou chytrost a nepozdvihne zrak k větvím stromu. „Pane Bože můj,“ říká si potichu, „dej jen abych mohla promluvit první!“

Došla ještě blíž. Slyšte, jak první promlouvá a varuje svého milého:

„Pane můj Tristane, čeho jsi se to opovážil? Volat mne na takové místo v tuto hodinu! Častokrát již jsi pro mne vzkázal, prý abys mě zapřisáhl prosbou. Jakou prosbou? Co ode mne očekáváš? Přišla jsem tedy, neboť nemohu zapomenout, že jsem královnou tvou zaslouhou. Jsem tedy zde: čeho na mně žádáš?“

„Královno, volám k tobě o smilování, usmíř krále!“

Isolda se chvěje a pláče, avšak Tristan velebí Boha, že odhalil jeho milé hrozící nebezpečí.

„Ano, královno, vzkázal jsem ti častokrát a po každé nadarmo; nikdy od chvíle, kdy mě král vypudil, neráčila jsi popřáti sluchu mému volání. Leč nyní se smiluj nad ubožákem; král mě nenávidí a nevím proč; ty však to snad víš; a kdo by mohl utišit jeho hněv, ne-li ty sama, královna upřímná, dvorná Isolda, v níž skládá král důvěru svého srdce?“

(Překlad E. Musilová)

Výňatek Neumělecký text

Tristan a Isolda

VB, USA 2005

Režie: Kevin Reynolds

Kdo čekal průměr, bude mile překvapen. Tristan a Isolda, středověká legenda o příběhu velké lásky, neztrácí nic na své podmanivosti, i když ji natočil rutinér rádoby historického žánru, Kevin Reynolds. Nás může těšit, že navíc v Čechách a na Moravě.

Mýtus o Tristanovi a Isoldě pochází z keltského dávnověku, o němž se víc dohadujeme, než dozvídáme. Základ legendy nicméně zůstává po staletí stejný. Po pádu Říma se jeden z vojevůdců, lord Marke, pokouší sjednotit zemi trpící pod nadvládou krále Donnchadha a na pomoc povolá věrného rytíře Tristana. I ten nejoddanější z oddaných ovšem znejistí, když mu vůdce vezme osudovou lásku. Isolda, která Tristana kdysi zachránila před smrtí, se musí obětovat pro mír a Tristan trpí... Téma lásky je věčné a tak i Reynoldsův film nejvíce chytne v místech, kde se soustředí na linii sympatického, byť lehce dekorativního páru milenců (James Franco a Sophia Myles). Vysvětlování, jestli jsou v právu zdivočelí Irové, nebo Angličané, kteří by jen rádi měli klid, ovšem americkému režisérovi příliš nejde. Naštěstí soustřeďuje většinu sil na budování atmosféry a také překvapivě silných lyrických momentů (svatební obřad s loučemi), které mají tu moc udělat z průměrného filmu příjemný zážitek. Potěšující je, že tu jde z velké části o zásluhu Čechů. Natáčelo se na Křivoklátsku, v průhonickém parku a v Praze, kde byly vybudovány interiéry, vikinská loď vznikla podle originálního plavidla v přerovské dílně. Ke slovu se dokonce dostali i naši herci – zde ale budme v hodnocení zdrženlivější: z těch několika vět, které pronese Marek Vašut, než coby Luther zhyne, totiž jen stěží něco vyvodíme. To už si spíš všimneme šermířů, kteří si odbojovali svých pár malých, leč autentických bitev, a pak taky Barbary Kodetové – v roli lady Marke přirozeně splývá se zahraničními herci, a vezmeme-li v úvahu, že jde o taková jména, jako je Rufus Sewel či David Patrick O'Hary, můžeme mluvit o úspěchu. Když nic jiného, máme být zase na co hrdí.

Tereza Spáčilová
(Instinkt 18/2006)

Obecná struktura ústní zkoušky

1. analýza výňatku z uměleckého díla
(charakteristické rysy výňatku, s využitím vědomostí získaných přečtením celého díla)
2. obecně kulturní a literárněhistorický kontext díla
3. porovnání výňatku z uměleckého textu s výňatkem z textu neuměleckého
4. typické rysy daného neuměleckého textu, jeho stylová a jazyková charakteristika

**KATALOG NAJDETE KE STAŽENÍ NA STRÁNKÁCH: www.cermat.cz
www.m2010.cz**

Katalog požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky

**ZKUŠEBNÍ PŘEDMĚT: ČESKÝ JAZYK A LITERATURA
VYŠŠÍ ÚROVEŇ OBTÍŽNOSTI**

Platnost: od školního roku 2009/2010

Zpracoval: Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání

Schváleno: MŠMT dne 11. 3. 2008 pod č. j. 3231/2008-2/CERMAT

Vydáno: březen 2008